

УДК 821.161.2 (092)"19"

І.В. Голубовська,
кандидат філологічних наук, в.о. доцента
(Житомирський державний університет)

АГІОГРАФІЧНІ ТРАДИЦІЇ У ПРОЗІ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ (на матеріалі оповідання "Свята Христина (її життя та діла)")

Предметом аналізу статті є авторські способи художнього осмислення життєвих традицій у малій прозі Наталени Королевої

Евангельська тема посідає одне з головних місць у спадщині Наталени Королевої. Християнські мотиви наявні в більшості творів письменниці, що пояснюється її католицьким світосприйняттям. Погляди повістярки яскраво відбилися в прозовому набутку, котрий можна умовно назвати християнсько-моралізаторським, або евангельським, бо в основу більшості таких творів покладено тексти Нового Завіту.

В останні роки інтерес до християнсько-моралізаторської спадщини Наталени Королевої поживавився. Так окремі аспекти проблеми висвітлені в публікаціях В. Антофійчука [1; 2; 3], О. Мишанича [4], І. Набитовича [5], А. Шпиталю [6]. Найчастіше сучасні науковці звертаються до повісті "Quid est veritas?", рідше – до збірок "Інакший світ", "Во дні они". Представлена стаття є першою спробою комплексного історико-теоретичного аналізу оповідання Наталени Королевої "Свята Христина (її життя та діла)", і це дає підстави вважати обрану наукову проблему новою й актуальною.

Загальновідомо, що Біблія весь час була джерелом натхнення для діячів світового мистецтва. Завжди спіралася на Св. Письмо й українська література: уже в найдавніших перекладах, літописах, повчаннях виразно простежується нерозривний зв'язок світського й церковного письменства. Творчість кращих вітчизняних літераторів, від Нестора, Іларіона, Володимира Мономаха, Г. Смотрицького, І. Вишенського, З. Копистенського, Л. Барановича, Д. Туптала, Ф. Прокоповича, Г. Сковороди до М. Гоголя, М. Костомарова, П. Куліша, Т. Шевченка, І. Франка, О. Пчілки, Л. Українки та письменників ХХ ст., тісно пов'язана з біблійними мотивами.

Проте в період 1917 – 1991 років розвиток традиційної для красного письменства тематики сильно послабився, адже Наддніпрянська Україна опинилася у складі Радянського Союзу, де войовничий атеїзм став державною політикою. За таких умов годі говорити про розвиток традицій інтерпретації текстів Святого Письма в українській радянській літературі. Лише екзильні українські письменники, котрі опинилися поза згубним впливом антидуховності, могли вільно звертатися до книг Старого та Нового Завіту. Неповторним естетичним сприйманням евангельських мотивів позначені твори Є. Маланюка, Б.-І. Антонича, О. Ольжича, Б. Лепкого, К. Гриневичевої, Л. Мосендза, А. Лотоцького та ін. Своє самобутнє слово спромоглася сказати й Наталена Королева.

Крім того, письменниця виявила послідовний інтерес й до тематики, так чи інакше пов'язаної з агіографією. Свідченням цього стали оповідання Наталени Королевої про Святих Варвару та Христину, "Центуріон", "Дев'ята", "Зустріч" (зб. "Інакший світ"), а також чимало "Легенд старокиївських". Літераторка створила пам'ятну галерею праведних героїв, здатних вірно служити Спасителю: Лазар, Марта й Марія Магдалина ("Quid est veritas?"), княгиня Ольга та її онук Володимир, Преподобні Антоній та Феодосій Печерські, папа Климент ("Легенди старокиївські"), папа Марцел, Фільомена й Наталена ("Інакший світ") та ін.

Можливо, таке зацікавлення агіографістикою пояснюється бажанням Наталени Королевої показати пересічним людям взірць праведного життя, повернути їх у лоно Господа. Окремі з названих творів були зорієнтовані на простого українського читача, й особливо прикметно це проявилось в її книжках "Житіє Святої Великомучениці Варвари", "Свята Христина (її життя та діла)".

Іван Огієнко, видавець "Житія Святої Великомучениці Варвари", щиро дякував письменниці за прагнення "прислужитися бідному й мало освіченому рідному народові нашому" [7: 164]. Особливе захоплення в Митрополита Іларіона викликала бездоганність мови та легкість викладу твору, його доступність селянам [8: 177].

Шляхетній справі народної просвіти цілком підпорядковане й оповідання "Свята Христина (її життя та діла)" (1930 р.) [9]. Жанрова специфіка твору визначається синкретичним поєднанням форми оповідання з деякими елементами житія. Свій твір Наталена Королева присвятила хрестительці Грузії, чие справжнє ім'я залишилося невідомим. Слово "Христина" письменниця тлумачить як помилку, пов'язану з нерозумінням місцевим населенням мови загадкової бранки. За авторською версією, її героїня назвала своє віросповідання, а грузини засвоїли його як ім'я.

Аналізований твір є спробою художнього відтворення Христининою життєпису. Однак літераторка не звертається до белетризованої біографії, тому що така форма була б не дуже доречною в тексті про канонізовану святку. Тож Наталена Королева розробляє новий різновид оповідання, в якому виразно простежуються агіографічні елементи. Це виявляється у виборі головної героїні – хрестительки Грузії, котру за її заслуги церква проголосила Рівноапостолюною; у виразному акцентуванні на праведності дівчини та в її подвижницькому пропагуванні християнського віровчення.

Окремо слід виділити єдиний у творі епізод, пов'язаний із важливим життєвим атрибутом, – чудесний порятунок царя Міріяна від неминучої загибелі після звертання до Господа. Ще Г. Федотов визначив "тверезість" та "стриманість" специфічною ознакою саме давньоруських агіографій у порівнянні з відповідними латинськими зразками. Дослідник звернув увагу на те, що навіть необхідні в житті святого чудеса подаються дуже скупі [10:

222]. Така ж особливість притаманна й аналізованому твору Н. Королевої, адже в її оповіданні представлений лише один "чудесний" епізод, і він не стосується, принаймні безпосередньо, головної героїні.

Власне, можна говорити про письменницьку позицію: у творах Королевої, персонажами яких є канонізовані святі, фантастичний елемент практично відсутній. При такому авторському трактуванні на перший план висувається подвижницька діяльність святого, а не чудеса, з ним пов'язані, – і отже, є наявним акцентування на земному служінні Господові й людям, що відповідає духу давньої агіографії, особливо її "княжого" різновиду.

Виразно простежуються житійні елементи й на рівні поезики твору. Серед провідних рис давньоруської агіографії Д. Лихачов виділив абстрагування, викликане спробами побачити в усьому "тимчасовому" й "тлінному", в явищах природи, людського життя, в історичних подіях символи й ознаки вічного, позачасового, духовного, божественного [11: 102]. До такого давнього прийому звертається у своєму оповіданні й Н. Королева. Характерною рисою її творчої манери є моделювання конкретно-історичного тла, яке надає книжкам письменниці особливої достовірності; проте в "Святій Христині" авторка змінює ракурс зображення. Сюжет аналізованого твору розвивається в Грузії, і власне, тільки така географічна прив'язка є рисою конкретики (мова ж бо йде про хрестительку цієї країни). Крім того, оповідання позначено рисами позачасовості. Дослідники вже звертали увагу на те, що певна схематизація відповідає законам агіографічного стилю, адже життє не має бути твором місцевого характеру; воно адресоване всьому християнському світу¹.

У центрі оповідання перебуває постать Святої Христини, яка поєднує в собі дівочу ніжність і тендітність із неабиякою силою духу й непохитною вірністю своєму ідеалові. Провідними прикметами характеру Христини Н. Королевої є доброта й смиренність; для підкреслення цих рис авторка задіює словосполучення "лагідна вдача", "дивна покора"; її героїня, бідна полонянка, "зі всього була вдоволена, за все Господа Бога свого хвалила" [9: 5].

Проголошені Спасителем любов до ближніх, смиренність, доброта є стрижневими рисами характерів усіх християнських святих, зображених письменницею; і таке сприймання відповідає традиціям давньоукраїнської агіографістики. Наприклад, Г. Федотов, аналізуючи життє Феодосія Печерського, відмітив постійне авторське на смиренності й лагідності святого [10: 62].

Наталена Королева також змальовує преподобного Феодосія в душі Києво-Печерського патерика, адже її герої завжди лагідний та ясний. Навіть у кульмінаційний момент екзорсизму "на чолі ігумена виступають дрібні, блискучі краплини поту: білі пальці починають тремтіти, однак очі світяться тим самим незмінним, спокійним і певним вогнем" [13: 535]. Письменниця робить акцент на душевній гармонії її персонажів, в якій реалізується непохитна віра в Ісуса Христа, – і таке сприймання теж є характерною ознакою української агіографії.

Отже, в її творах про канонізованих святих простежуються традиції давно розвинених жанрів: спосіб відбору матеріалу, лапідарність, специфіка творення образів, елементи поезики. Проте жанрова своєрідність "Святої Христини" не обмежується виключно житійними елементами; це оповідання, в якому, oprіч агіографічних, реалізуються й євангельські та фольклорні мотиви.

Так, характеризуючи головну героїню, Н. Королева спирається на деякі новозавітні традиції. Зокрема авторкою обігрується євангельський образ вівиці: письменниця припускає, що невірницю "купили десь на базарі, як тиху овечку" [9: 2]. Багатозначне порівняння виводить читача на кілька планів сприймання. У буквальному розумінні дівчину, наче худобу, продали в рабство, – і таке бачення увиразнює жорстокість формули "людина = товар". Крім того, на асоціативному рівні образ вівиці тісно пов'язаний із Новим Завітом (варто згадати хоча б символічне "Христос – Пастир добрий" чи притчу про заблудлу вівицю). До того ж не випадково поруч зі словом "овечка" вживається епітет "тиха", бо "тихою овечкою" можна назвати й саму Христину. Тим сильніше враження справляє подвиг цієї героїні, котра лагідністю й добротою змогла повернути до праведної віри грузинський народ.

На специфіку твору вплинула й орієнтація на народного читача, що передусім відбилося в активному звертанні авторки до засобів фольклорної поезики. Так письменниця застосовує тавтологічні повтори: далекошироко, чутка-вість, чужинка-бранка, пани-князі, прибічники-придворні; постпозитивні епітети: недуга смертельна, ліки людські, посланці царські, чужинці славнозвісні, життя праведне тощо. Подеколи Наталена Королева вдається й до ритмізованої прози, наприклад: "Ще й молитви своєї Христина не докінчила, а вже вчула цариця, що болість її вщуає, недуга минає, здоровля їй вертається" [9: 10 – 11]. Можливо, саме на читача з народу розраховані й численні авторські уточнення. Ось так, наприклад, письменниця пояснює звання "Рівноапостольна": "...бо-ж як учні Христові – Апостоли, – так само й вона поширювала правдиву віру поміж людьми" [9: 15].

В аналізованому оповіданні проявилися й такі прикметні для всієї спадщини Королевої особливості, як-от: "екзотична" тематика, що реалізується у виборі героїв, місця й часу подій; виразні феміністичні мотиви (у коментарях про тяжке життя грузинського жіноцтва); нарешті, проголошення невмирущості християнського віровчення.

Тож оповідання Наталени Королевої "Свята Христина (її життя та діла)" є переконливим свідченням багатого, ще до кінця не розкритого, мистецького потенціалу житійної літератури, а також жанрово-тематичних можливостей агіографії в модерному письменстві.

¹ Див., наприклад, "Історію української літератури від доби реалізму" Д.Чижевського [12: 96 – 97].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Антофійчук В. Євангельський контекст у творчості Наталени Королевої // Слово і час. – 2000. – № 8. – С. 36 – 44.
2. Антофійчук В. Своєрідність трансформації образу Пілата у повісті Наталени Королеви "Що є істина?" // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці: ЧДУ, 1997. – С. 42 – 52.
3. Антофійчук В. Трансформація образу Іуди Іскаріота в українській літературі ХХ століття // Слово і час. – 2001. – № 2. – С. 52 – 58.
4. Мишанич О. Повернення. – 2 вид., перероб. і допов. – К.: АТ "Обереги", 1997. – 332 с.
5. Набитович І. Образ Святого Грааля в творчості Наталени Королевої // Наукові записки. – К., 1999. – Т. 17. Філологія. – С. 55 – 57.
6. Шпиталь А. Палестина, Іудея, Святе Письмо й українська історична проза // Слово і час. – 1999. – № 12. – С. 26 – 30.
7. Огієнко І. Н. Ковалівській-Королеві. [Тарнів], 24 січня 1921 р. // Пам'ятки. Епістолярна спадщина Івана Огієнка (митрополита Іларіона) (1907 – 1968): У 2 т. / Упоряд. В.П. Ляхоцький та ін. – К., 2001. – Т. 2. – С. 164.
8. Огієнко І. Н. Ковалівській-Королеві. [Тарнів], 25 лютого 1921 р. // Пам'ятки. Епістолярна спадщина Івана Огієнка (митрополита Іларіона) (1907 – 1968): У 2 т. – Там само. – С. 177.
9. Королева Н. Свята Христина (її життя та діла). – Вінніпег: Вісник, 1930. – 16 с.
10. Федотов Г.П. Святыя Древней Руси / Предисл. Д.С. Лихачева и А.В. Меня; Комментар. С.С. Бычкова. – М.: Моск. рабочий, 1990. – 269 с.
11. Лихачев Д.С. Поэтика древнерусской литературы. – 3-е изд. – М.: Наука, 1979. – 360 с.
12. Чижевський Д.І. Історія української літератури від доби реалізму. – Тернопіль: МПП "Презент", за участю ТОВ "Феміна", 1994. – 480 с.
13. Королева Н. Предок: Іст. повісті. Легенди старокиївські / Упоряд., авт. післямови та приміт. О.В. Мишанич. – К.: Дніпро, 1991. – 670 с.

Матеріал надійшов до редакції 20.12.2005 р.

Голубовская И.В. Агиографические традиции в прозе Наталены Королевой (на материале рассказа "Святая Христина (ее жизнь и деяния)).

Предмет анализа статьи – авторские способы художественного осмысления житийных традиций в малой прозе Наталены Королевой.

Golubovska I.V. Hagiographic Traditions in Natalena Koroleva's Prose (on the Basis of the Novel "Svyata Hrystyna (Her Live and Acts))"

The article analyses the author's means of literary understanding of life traditions in Natalena Koroleva's small prose.